

- ARAŞTIRMA MAKALESİ -

EGE BÖLGESİ'NDEKİ ÇEVRECI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI: ÖRGÜTSEL ÖZELLİKLER VE İLİŞKİLER¹

Özge CAN² & Defne GÖNENCİ³

Öz

Hızlı sanayileşme, çarpık kentleşme ve derinleşen neoliberalizm çevre tahribatını giderek hızlandırmakta, bu tahribatı önlemek için farklı çevreci örgütlenmeler ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın amacı, Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren çevreci sivil toplum kuruluşlarını, kurumsal ve finansal özellikleri, amaçları, çevresel öncelikleri, stratejik eylemleri ve ilişkileri açısından çok boyutlu biçimde incelemektir. Toplam 150 çevreci kuruluştan anket yöntemiyle veri toplanmış ve tanımlayıcı istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, incelenen çevreci kuruluşların hem çevre sorununa genel yaklaşımları hem de odaklandıkları çevresel meseleler açısından önemli bir çeşitliliğe sahip olduklarını göstermektedir. Öte yandan, bu kuruluşların amaç, faaliyet ve mücadele taktikleri, karar verici aktörler üzerinde doğrudan etki yaratmak yerine bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye dönük daha edilgen bir nitelik taşımaktadır. Bir diğer önemli bulgu hem kaynak yetersizliği hem de ideolojik sebeplerle birçok çevreci kuruluşun bağlantı ve iş birliklerinin zayıf olmasıdır. Bu yetersizliklere nelerin sebep olduğu, yereldeki etkin çevre mücadelesi örneklerinin ve ortaklıkların hangi koşullarda, nasıl çoğaltılabileceği sorularını yanıtlamak, büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları, Çevre Hareketleri, Ekolojik Mücadele, Ege Bölgesi, Örgütler-Arası İlişkiler.

JEL Kodları: L31, Q54, Q56, R11.

Başvuru: 31.03.2021 **Kabul:** 21.02.2022

- 1 Bu makale, Yaşar Üniversitesi'nin verdiği fonla gerçekleştirilen BAP093 No'lu araştırma projesinin bir çıktısıdır. Yazarlar yaptıkları katkılardan ötürü proje asistanları Büşra Sarıkaya ve İrem Ak'a çok teşekkür etmektedir.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, ozge.can@yasar.edu.tr, İzmir, Türkiye, ORCID No: 0000-0001-8362-6719
- 3 Dr., Araştırmacı, Yaşar Üniversitesi Akdeniz Uygulama ve Araştırma Merkezi, defne.gonenc@yasar.edu.tr, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5084-2447

ENVIRONMENTAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE AEGEAN REGION: ORGANIZATIONAL FEATURES AND RELATIONS⁴⁵

Abstract

Rapid industrialization, unplanned urbanization and deepening neoliberalism are accelerating the destruction of the environment. Different environmental organizations are emerging to prevent this destruction. The aim of our research is to examine the environmental non-governmental organizations operating in the Aegean Region in a multidimensional way by looking at their institutional and financial characteristics, objectives, environmental priorities, strategic actions, and relations. Data were collected from a total of 150 environmental organizations using the survey method and descriptive statistical analyzes were carried out. The research findings show that the examined environmental organizations have a significant diversity in terms of both their general approach to the environmental problem and the environmental issues they focus on. On the other hand, the purposes, activities, and struggle tactics of these organizations have a more passive nature towards raising awareness of individuals and society rather than having a direct impact on the decision-making actors. Another important finding is that many environmental organizations have weak connections and collaborations due to both lack of resources and ideological reasons. The reasons behind these inadequacies, and the conditions under which effective environmental struggle and collaborations can be enhanced in the local area, remain prominent questions to answer.

Keywords: *Environmental Civil Society Organizations, Environmental Movements, Ecological Resistance, Aegean Region, Interorganizational Relationships.*

JEL Codes: *L31, Q54, Q56, R11*

“Bu çalışma, Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.”

4 This article is an output of the research project (BAP093), carried out with the funds provided by Yaşar University. The authors are thankful to the project assistants Büşra Sarıkaya and İrem Ak for their contributions.

5 The Extended English Summary is located the end of the article.

1. GİRİŞ

Günümüzde nüfusun merkezileşmesi, mekânda sınıfsal ayrışma, hızlı ve plansız sanayileşme, kirli enerji kullanımı, çarpık kentleşme ve bilinçsiz tüketim artıkça çevresel bozulmalar hızlanmakta ve yayılmaktadır. Kar etme ve sürekli sermaye biriktirme güdüsü, bu ekolojik sorunları sistemik hale getirip yeniden üretmektedir. Birçokları ekolojik sorunlar için nüfus artışını sorumlu tutsa da Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın Küresel Kaynaklar Görünümü raporuna göre sadece 1970-2017 yılları arasında dünya nüfusu 2 katına çıkarken doğadan çıkarılan madde miktarı neredeyse 3,5 kat büyümüştür. Bu artışın üçte ikisinden yalnızca 10 ülke sorumludur (IRP, 2019). Bu eşitsiz ve dengesiz küresel kalkınma sonucunda iklim değişikliği, ormansızlaşma, çoraklaşma, çölleşme, su, toprak ve hava kirliliği, sel, tayfun, genetiği değiştirilmiş madde kullanımı, gen kaçıışı, radyasyon, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal kaynakların tükenmesi gibi birçok çevresel sorunla karşı karşıya kalmaktayız (Çoban, 2020).

Böyle bir çerçevede, çeşitli büyüklük ve formlarda birçok çevreci sivil toplum kuruluşu oluşmaktadır. Devletin küçülüp piyasanın siyasal kararlar ve toplumsal ilişkiler üzerinde egemenliğinin giderek arttığı dünyamızda ekolojik dengenin korunabilmesi için bu kuruluşlardan beklentiler büyüktür. Zira, toplumsal ilişkilerin devlet-piyasa-sivil toplum üçlemesiyle belirlendiği kapitalist toplumlarda, toplumun çevre ile ilgili demokratik taleplerini sivil toplum kuruluşları aracılığı ile seslendirmesi beklenir (Gönenç, 2019). Çevreci kuruluşlar ise imza kampanyaları, yürüyüş, protesto, ürün boykotu, eğitim faaliyetleri, bilgilendirme, rapor tutma, toplantı düzenleme, lobicilik faaliyetleri gibi çeşitli aktiviteler düzenleyerek bunu gerçekleştirmeye çalışırlar (Martinez-Alier vd., 2016). Aynı zamanda, çevreci kuruluşlar devletlere ve uluslararası görüşmelere uzmanlık bilgisi sağlarlar ve “meşruiyet” kazandırırılar. Katılımcı yönetim anlayışıyla karar alma mekanizmalarına katılmayı ve demokrasiyi geliştirmeyi amaçlarlar. Fakat bu kuruluşlar, kendi içlerinde de demokratikleşme sorunları yaşayabilmektedir. Finans sağlayıcılar, çevreci kuruluşların öncelikleri üstünde etki edebilmektedir. Kuruluşların çevreyi korumak için etkinlik düzeyleri de tartışmaya açıktır. Özetle, bu kuruluşların ulusal ve küresel çevre yönetiminde ne derece etkin bir rol oynayabildikleri halen tartışılmaktadır (Altan-Olcay ve İçduygu, 2012; Backstrand, 2006; Bernauer ve Betzold, 2012).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına üyelik genel olarak düşüktür. Bu oranın özellikle kadınlar, düşük gelir düzeyine sahip olanlar, azınlıklar ve kırsal kesimde yaşayanlar arasında daha da düşük olduğu gözlenmiştir (CIVICUS, 2010). Ayrıca, konu olarak çevre ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının sayısı da yüksek değildir. Zira, dernek biçiminde kurumsallaşmış sivil toplum kuruluşları arasında çevre ve hayvanları koruma ile ilgilenenlerin oranı sadece %2.13’tür (DERBIS, 2021). Hızlı ve plansız ekonomik

kalkınma sonucunda özellikle son 30 senede yerel çevre mücadelelerinin sayısının arttığı ülkemizde bu ilginç bir durum oluşturmaktadır.

Yukarıda çizilen bağlamda, bu çalışmanın amacı, Ege Bölgesi'ndeki çevreci sivil toplum kuruluşlarının çok boyutlu ve kendi içinde karşılaştırmalı bir görüntüsünü çıkarmaktır. Ege Bölgesi'nin seçilmesinin en önemli sebebi, bölgenin farklı ekonomik faaliyetler (tarım, sanayi ve turizm) açısından kritik bir kesişme noktası oluşturması, bölgedeki biyoçeşitliliğin yüksek olması ve zengin doğal güzelliklerine rağmen çevre mücadelesine yol açan birçok projenin (jeotermal enerji, rüzgâr enerjisi, hidroelektrik enerji, madenler, limanlar vb.) de bu bölgede yapılmasıdır. Kısacası, bölgenin çevresel değeri yüksek olmasına rağmen, çevresel tahribata sebep olan projeler yine de bu bölgede yapılmaktadır. DERBİS verilerine göre (2021), şu anda Türkiye'de aktif toplam 2.602 adet "çevre, doğal hayat ve hayvanları koruma derneği" mevcuttur (%2,13) ve bu derneklerin 529'u Ege Bölgesi içindedir. Bu sayıya Balıkesir ve Çanakkale'deki dernekleri de eklersek 654'e çıkmakta ve söz konusu kategorinin %25,1'ini oluşturmaktadır. Ege Bölgesi'ndeki tüm dernekler ise ülkedeki toplam sayının %13,18'ini oluşturmaktadır. Bu, yerel çevreci hareketleri dâhil etmesek bile Ege Bölgesi'ndeki sivil toplumun çevre konusuna diğer konulara kıyasla ne derece önem verdiğini göstermektedir.

Türkiye'de ve dünyada çevreci sivil toplum kuruluşları üzerine yapılmış değerli çalışmalar mevcuttur (Andonova ve Tuta, 2014; Andrews ve Edwards, 2005; Diani ve Donati, 1999; Kadirbeyoğlu vd., 2017; Paker vd., 2013; Paker, 2012). Ancak, Türkiye'deki çalışmaların büyük çoğunluğu ya belli bir yerellikteki tekil çevre mücadelesine odaklanmakta ya da oldukça sınırlı sayıda çevreci kuruluş üzerine genel ve nitel bir değerlendirme sunmaktadır. Yine bu çalışmalar ağırlıklı olarak, ulusal çapta faaliyet gösteren, medyada önemli bir görünürlüğü bulunan, güçlü uluslararası bağlantılara sahip, büyük ölçekli çevreci kurumları ele almaktadır (Cenker-Özek, 2018). Küçük çaplı yerel çevreci kuruluşlar üzerine yapılan çalışmalar ise son derece kısıtlıdır. Bu nedenle çalışmamız, bir yandan küçük ve yerel grupları odağa alırken diğer yandan onları ulusal, büyük çevreci kuruluşların bölgesel-yerel yapılarıyla karşılaştırarak kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Daha önce nicel yöntemler kullanarak yapılmış bazı araştırmalar olsa da (Aygün ve Şakacı, 2007; Duru, 1995; Kılınç, 2018), bu çalışma Türkiye'de çevreci sivil toplum kuruluşları açısından en geniş örnekleme sahiptir. Önceki çalışmalara ek olarak çalışmamız, çevreci kuruluşları farklı boyutlarıyla beraber analiz etmekte ve bu boyutların birbirleriyle etkileşimlerini de değerlendirmektedir. Son olarak, uluslararası yazında gelişmekte olan/ merkezde olmayan ülkelerdeki çevre mücadelelerine ait bilgi düzeyi halen oldukça sınırlıdır. Çalışmamız alan-yazına yukarıda ifade edilen tüm boyutlarda katkı yapmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren toplam 150 çevreci sivil toplum kuruluşundan anket yöntemiyle veri toplanmış, bu kuruluşların örgütsel ve finansal özellikleri, çevresel öncelikleri, amaçları, stratejileri ve diğer kuruluşlarla ilişkileri

incelenmiştir. Söz konusu çevreci kuruluşların bazıları sivil toplum örgütü şeklinde kurumsallaşmış, bazıları ise çevre mücadelesi olarak daha esnek biçimlerde örgütlenmiş olsalar da temel kuruluş amaçları ve faaliyet alanları çerçevesinde ve yazına da uyumlu biçimde hepsi birer “çevreci kuruluş” olarak tanımlanmıştır.

Makalemizde ilk olarak dünya ve Türkiye’de çevreci kuruluşları ele alan akademik araştırmalar tanıtılacaktır. Sonrasında, araştırmamızın yöntemi ve bulguları sunulacak ve bu bulgular tartışılacaktır. Tartışma bölümünü sonuç bölümü izleyecektir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, en genel tanımıyla devlet ve piyasa dışında kalan alan olarak kavramsallaştırılabilir. Liberal demokrasilerde kişilerin haklarını aradığı, karar alıcılara etki edeceği, siyasal ve ekonomik güç merkezleriyle toplumsal sözleşmeyi müzakere edeceği süreç olarak görülmektedir (Paker, 2012). Bu kavram, toplumun tüm kesimlerinin aşağı yukarı eşit ölçüde faydalanabileceği kamusal bir varlık olarak düşünülmekte, sınıfsal bir ayrım içermemektedir. Sivil toplumun işlevselliği, liberal demokrasilerde demokrasinin bir gereği olarak görülmekte, sistemin meşruiyetini ve hesap verilebilirliğini pekiştirmektedir (Çarkoğlu ve Cenker, 2011). Öte yandan, sivil toplumu ve sivil toplum kuruluşlarını sistemin devamını meşrulaştırıp onun devamını sağlayan bir piyasa ve neoliberal politika aracı olarak görenler de mevcuttur (Paker, 2012).

Çevre konusunu incelediğimizde ise “çevreci sivil toplum” çok boyutlu ve değişken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse her grup kendince anlamlı bulduğu sorunlar çerçevesinde örgütlenip bir eylem biçimi belirleyebilmektedir (Atauz, 1994). Çevreci hareketlerin hepsi kurumsallaştırılamazlar. Hareketlerin bir dönüşümü destekleyen başkaldırı niteliğini koruması ve canlılığını sürdürebilmesi için daha esnek bir yapı gerekebilir (Rootes, 1999). Bu sebeple, çevreci sivil toplumu, yapısına, büyüklüğüne, siyaset ve teknoloji ile olan ilişkilerine, etkinliklerine ve dünya görüşlerine göre birçok farklı biçimde sınıflandırabiliriz.

Sınıflandırmalar yazında çoğunlukla kuruluşun siyasi görüşü, endüstri toplumu ile ilişkisi, teknolojik gelişmeden beklentileri, çevresel tahribatla mı yoksa bozulmamış çevreyi korumakla mı ilgilendiği ve çevreyi siyaset içi veya dışı bir konu olarak değerlendirmesine göre yapılmıştır. Örneğin, çevreyi tahrip eden nükleer enerji ve termik santraller gibi kalkınma projelerini durdurmak amacıyla örgütlenmiş, kimi zaman çatışmacı yöntemleri de kullanan çevreci hareketler olabileceği gibi (İşeri vd., 2018; Martínez-Alier vd., 2016; Özkaynak vd., 2021; Turhan vd., 2019), devlet ve piyasa ile uzlaşmacı biçimde çevreyi korumayı amaçlayan, çevre sorunlarının teknoloji ile ortadan kaldırılabilirliğine inanan sistem-içi gruplar da mevcuttur (Konefal, 2012; Zchout ve Tal, 2017). Fakat bu ikilem dışında da birçok sınıflandırma mevcuttur. Örneğin Eryılmaz, Diani ve Donati (1999)’nin oluşturduğu dörtlü sınıflandırma

biçimini kullanarak Türkiye’deki çevreci kuruluşlarını, kamu yararına lobi, katılımcı baskı grubu, profesyonel protesto örgütü ve katılımcı protesto örgütü gruplarına ayırmıştır (2018). Nohl, farklı bir dördümlü sınıflandırma kullanmıştır: a. Teknoloji ve ilerlemeye karşı çıkan Yeşiller; b. ekoloji sorununu daha ziyade bir demokrasi ve katılım sorunu olarak gören Köktenci Çevreciler; c. hali hazırda oluşmuş çevresel tahribattan çok doğayı korumaya odaklanan, çevresel çözümleri endüstri toplumunun içinde arayan Doğa ve Çevre Korumacıları; ç. çevreye duyarlı sanayicilerin işbirliği sonucunda oluşan ve sorumluluğu daha ziyade tüketiciye yükleyen Sanayi ve Çevre Korumacıları (1994). Duru ise kuruluşların biçimsel yapılarından çok üyelerinin siyasal eğilimlerine, çevreye bakış açlarına ve eylem türlerine göre bir sınıflandırma yapmış, çevreci kuruluşları Çevre Korumacılar, Çevreciler ve Yeşil Toplumcular olarak üçe ayırmıştır (1995). Fakat yine de araştırmacıların çoğu, çevreci kurumlarda örtüşen üyelikler ve amaçlar olduğu için keskin sınıflandırmalar yapmama konusunda uyarılmaktadır.

1.1.2. Türkiye’de Çevreci Mücadelenin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de yeşil mücadele 1980’lerin ortası itibarıyla hareketlenmiştir. Bu tarihten önce daha ziyade devletin desteğiyle kurulan dernek ve vakıfların aracılığı ile çeşitli çevre koruma ve güzelleştirme etkinlikleri gerçekleştirilmekteydi. Örneğin, 1924’te kurulan ve ODTÜ Ormanı’nın yapılmasında da büyük emeği geçen Türkiye Ormancılar Derneği, bu derneklerden biridir. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, 1955 yılında özellikle milli parklar, erozyon ve doğal hayatı koruma konularıyla ilgili çalışmak amacıyla birçok bürokratin bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Doğal Hayatı Koruma Derneği ise 1975 yılında kurulmuş ve 2001 yılında WWF International’ın Türkiye temsilcisi olarak WWF-Türkiye ismini almıştır. 1970’lerde ek olarak, ufak çapta da olsa çevre hareketi olarak nitelendirebileceğimiz toplumsal başkaldırıları olmuştur. Örneğin, 1975 yılında, Samsun’da Bakır İzale Tesisleri’nin tarım ürünlerine verdiği zararı protesto etmek için toplanan yerel halk bir yürüyüş gerçekleştirmiştir ve 1978’de İzmitli balıkçılar, körfez kirliliğine dikkat çekmek için gösteri düzenlemiştir. Ayrıca, Akkuyu’da yapılması planlanan nükleer santralin duyulması ile birlikte nükleer karşıtı ilk protestolar yine bu yıllarda başlamıştır (Duru, 1995). 1980 darbesinden sonra ise toplumsal muhalefet, askeri yönetim tarafından büyük ölçüde yok edilmiş, sindirilmiş ve dağıtılmıştır. Özellikle 1980 ortasından sonra, dünyada yükselen neoliberalizmin de etkisiyle, muhalif fikirlere sadece “kimlik” veya “konu” odaklı çıkışlar ölçüğünde izin verilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’de muhalif sesler Kürt sorunu, kadın ve eşcinsel hakları ile çevresel tahribatı dile getirdiği ölçüde duyulabilmiştir. Bu tabloda yeşiller hareketinin önünü büyük ölçüde açan, 1980 darbesi öncesindeki kimi solcuların Özal liberalizminin serbestleşme ve büyüme politikalarının doğaya ve kültüre verdiği zararı önleme isteğiydi. Bu dönemde, Aliağa, Gökova, Güvenpark, Akçimento, Dalyan, Akkuyu ve Taşkılla’da farklı türdeki projelere karşı çevre mücadeleleri oluştu (Şahin, 2007; Turhan vd., 2019). 1988 yılında ise Türkiye’nin ilk Çevre Partisi kurulmuş ve parti 1994 yılında kapanmıştır (Adem, 2005). 1980’lerin sonlarında ise madencilik

piyasasının neoliberalleşmesinin başlamasıyla karşı mücadeleler de başlamıştır. İlk önce Balıkesir-Havran'da faaliyet göstermek isteyen "Preussag," daha sonra da İzmir-Bergama'da faaliyete geçen Eurogold şirketine karşı oldukça etkili maden karşıtı protestolar yürütülmüştür (Özen ve Özen, 2010).

Özellikle 1990'lar itibarıyla çevreci kuruluşların profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması da hızlanmıştır. 1995 ve 2007 yılları arasında 439 çevreci sivil toplum kuruluşu oluşturulmuştur (Baykan, 2013). Örneğin, ÇEVKO Vakfı ve TEMA 1990 sonrasında kurulan önemli çevreci kuruluşlar arasındadır. 1991 yılında Çevre Bakanlığı'nın kurulması ve 1996'da İstanbul'da birçok sivil toplum kuruluşunu bir araya getiren HABİTAT II Konferansı'nın düzenlenmesi, Türkiye'de çevreci sivil toplumun tarihini etkileyen diğer iki önemli olaydır (Adem, 2005). 2000'li yıllardan itibaren de çevreci sivil toplumun sayıca artışı ve kurumsallaşması hızla devam etmiştir. Yerelde örgüt kurma da hızlanmıştır. Doğa Derneği, DOÇEV, TÜRÇEP bu dönemde kurulan kuruluşlara örnektir. Fakat yine de Türkiye'de çevreci sivil toplum kuruluşlarının sayısı toplam sivil toplum kuruluşlarının içinde çok da fazla değildir (DERBİS, 2021). 2000 sonrasında en önemli iki özelliği, bir yandan derinleşen neoliberal politikalara karşı oluşan yerel çevreci mücadelelerin artması (İnal ve Turhan, 2019; Özen, 2018) diğer yandan ise Avrupa Birliği (AB) gibi kurumlar ve firmalardan alınan proje destekleri sebebiyle kurumsallaşmış çevreci kuruluşların apolitikleşmesidir (Zihnioğlu, 2019). Zira devlet kurumları ve özel sektörle arasını iyi tutmak isteyen kuruluşlar, madencilik, genetiği değiştirilmiş organizmalar, nükleer enerji ve barajlar gibi konularda özellikle çalışmamaktadır (Gönenç, 2019). Ayrıca, çevreci fonların sadece bazı kurumlar tarafından veriliyor olması, çevreci sivil toplumun ve üretilen fikirlerin de tekelleşmesi gibi tuhaf bir soruna yol açmıştır (Şahin, 2007).

1.1.3. Çevreci Kuruluşların Özellikleri ve Etkinlik Düzeyleri

Çevreci kuruluşlar homojen değildir; birçok boyutta farklı özelliklere sahiptirler. Bunlardan ilki çalıştıkları ve önemsedikleri çevre meseleleridir (Andrews ve Caren, 2010). Bu önceliklerle bağlantılı olarak çevreci gruplar farklı çevresel felsefeler ya da kimlikler benimseler. Yazında ifade edilen en önemli çevresel yaklaşımlar ve/veya kimlikler arasında doğayı koruma yaklaşımı (ormanları, vahşi yaşamı vb.), ekoloji yaklaşımı (hava-su kirliliği, atık yönetimi, geri-dönüşüm vb.), reformist yaklaşım ve çevre adaleti yaklaşımı sayılabilir (Andrews ve Edwards, 2005). Korumacı yaklaşımlar genel çevre hareketi içinde halen önemli bir yer tutsa da çevrenin toplumsal boyutuna ve insanın doğa üzerindeki etkilerine daha fazla vurgu yapan ekolojik konular yıllar içinde daha fazla görünürlük kazanmıştır (Andrews ve Caren, 2010). Bazen bu yaklaşımlar arasındaki mesafelerin kısılması, hatta birden fazla yaklaşımın benimsendiği çok-kimlikli çevreci yapıların ortaya çıkması da mümkündür.

Genel amaçlar açısından ise kamuoyu oluşturma, daha fazla aktörü bir araya getirme, ulusal/ yerel çevre politikalarını etkileme, karar alma süreçlerine katılma, sürdürülebilir yaşam biçimlerini ve toplulukları destekleme, alternatif bilgi kaynakları oluşturma, lobicilik, dava açma gibi hedefler sayılabilir (Paker, 2012).

Çevreci gruplar, örgütsel formları, kaynakları, taktikleri ve diğer aktörlerle ilişkileri açısından da farklılıklar barındırırlar. Kuruluşun yaşı, faaliyet ölçeği, hukuksal statüsü yanında önemli bir diğer biçimsel ayırım çevreci kuruluşun gönüllü bir kuruluş mu yoksa profesyonelleşmiş bir kuruluş mu olduğudur. Öyle ki, çevreci kuruluş, maaşlı çalışanlarının sayısı ve oranı arttıkça profesyonelleşir. Maddi karşılık olmadan çaba gösteren yönetici ve çalışanların yoğunluğu ise gönüllülük-temelli bir yapı ortaya çıkarır (Andrews ve Caren, 2010). Profesyonel çalışanların sayısı yanında çevreci kuruluşun üyelik-temelli olup olmaması, üyelik temelinde yapılandıysa üye sayısı, örgütsel süreç ve çıktılar açısından belirleyicidir.

Çevreci kuruluşlar, amaçlarına ulaşmak için çok çeşitli taktikler geliştirip farklı eylemlerde bulunabilirler. Yazında bu taktikler üç ana kategoriye ayrılmıştır: 1) zıtlasma temelli yıkıcı taktikler, 2) zıtlasma içermeyen protesto temelli taktikler, 3) ılımlı, iyileştirme taktikleri (Andrews ve Edwards, 2005; Andrews ve Caren, 2010). Yıkıcı taktikler arasında yol kapama, izinsiz gösteri düzenleme vb. yer alırken yürüyüşler, gösteriler, toplanmalar, boykot çağrıları, dava açma gibi faaliyetler ikinci gruba örnek gösterilebilir. Öte yandan günümüzde çevreci kuruluşların çoğu, iyileşme ve düzeltmeleri merkeze alan, daha ılımlı denebilecek stratejileri tercih etmektedirler (ibid). Kamuya ait yerel-ulusal çevreci ajanslarla iletişim kurma, ulusal-yerel komisyonlarda görüş bildirme, yasal düzenlemeleri takip etme, diğer çevreci hareketlerle ilişki ağları ve koalisyonlar oluşturma, danışmanlık yapma, lobicilik faaliyetleri, bilgi yayma, eğitim verme, imza toplama, mektup yazma ılımlı faaliyetler arasında sayılabilir.

Farklı kurumsal aktörlerle ilişkiler ve işbirlikleri çevreci grupları anlamak için değerlendirilmesi gereken bir diğer ana başlıktır. Yapılan araştırmalar, çevreci kuruluşların farklı yoğunlukta ve tipte ilişkiler içinde olabildiklerini göstermektedir (Saunders, 2013). Diani ve Rambaldo'ya (2006) göre bu ilişkiler temelde ikiye ayrılabilir: a) Genel çoklu işbirlikleri, b) uzun-dönemli derin bağlantıları içeren tikel işbirlikleri. Çevreci kuruluşlar öneri alma, belli projelerde işbirliği yapma, koalisyon kurarak güçlenme ya da belli bir oluşumun ortakları olma gibi nedenlere diğer çevreci kuruluşlarla ilişki kurarlar (Diani ve McAdam, 2003, Andrews ve Caren, 2010). Küçük taban örgütlenmeleri için bulunulan yerellikte güçlü ilişkiler kurulması ayrıca önem taşır. Bölgede yaşayan halk, çiftçiler, üretim kooperatifleri, yerel yönetim, diğer sivil toplum hareketi gibi unsurlarla ortak hareket etmek ve işbirliği yapılan bu aktörlerin sayısını arttırmak gerekir. Kaynaklar, uluslararası bağlantılar, yerellik, gönüllülük ya da profesyonellik, kullanılan taktik seti gibi örgüt özellikleri bu kuruluşların hangi koalisyonlar yer alacağını, kimlerle ne tür işbirlikleri kuracağını da etkilemektedir (Carmin, 2010). Çevreci kuruluşların içinde yer aldıkları ağlar önemli çevresel, stratejik ve idari bilgileri taşıyor olsalar da bu bilgi alışverişinin ne zaman ve ne düzeyde ortak bir kimlik yaratacak güce erişebileceği belirsizdir (Saunders, 2013).

Çevreci kuruluşlarla ilgili tartışılması gereken son mesele ise, bu kuruluşların faaliyetleri yoluyla elde ettikleri sonuçlar, yani başarı düzeyleridir (Kadirbeyoğlu vd. 2017). Bu başarı düzeyini doğrudan ve objektif olarak ölçmek hayli zor olsa

da araştırmalarda özellikle algılanan etki düzeyi üzerinde durulmuştur. Kuruluşun gönüllüleri arasında ve yer aldığı toplumsal-coğrafi bağlamda hareketlenme (mobilizasyon) sağlaması, içinde bulunduğu yerel toplulukları destekleme düzeyi, kamuoyunda ilgi ve meşruiyet kazanması, yasal düzenlemeler ve somut uygulamalar üzerinde etki yaratması, sıralanan başarım boyutlarından bazılarıdır.

1.1.4. Araştırma Soruları

Türkiye'deki araştırmalar çevreci kuruluşların daha çok kuruluş amaçlarına, seçtikleri çevre konularına ve kaynaklarına odaklandıklarından çevreci kimlikler, bu kimliklerle uyumlu stratejik yönelimler ve farklı aktörlerle kurulan ilişkiler yeterince anlaşılamamıştır. Seçilen rneklemeler çoğunlukla ulusal çaptaki büyük çevre kuruluşlardan oluşmuş, taban örgütlenmeli yerel çevreci kuruluşları merkeze alan bir değerlendirme tercih edilmemiştir. Oysa, bu kuruluşlar hem nicelik hem nitelik olarak Türkiye'deki çevre mücadelesinin özünü oluşturmaktadırlar (zen, 2018). Çevreci kuruluşların genç yaş ortalaması ve alanda yaşanan hızlı dönüşümler de düşünüldüğünde tüm bu boyutları beraber ele alan karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki tartışmalar dhiline araştırmamız şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Ege Bölgesi'ndeki yerel çevre kuruluşları hangi örgütsel biçimlere, özelliklere ve kaynaklara sahiptir?
- Bu kuruluşlar hangi çevresel meseleler üzerinde mücadele etmektedir ve bu mücadelede başvurdukları temel stratejiler nelerdir?
- Bu kuruluşlar farklı kurumsal aktörlerle hangi ölçekte ve ne içerikte ilişkiler kurmaktadır?
- İncelenen yerel çevre kuruluşları ile ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki şubeleri tüm bu boyutlarda birbirlerinden ne şekilde farklılaşmaktadır?

2. YÖNTEM

Çalışmayı oluşturan veriler, Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren toplam 150 çevreci kuruluştan anket yöntemi ile toplanmıştır. İdari olarak Ege Bölgesi'nde yer alan sekiz ile ek olarak Ege Denizi'ne kıyısı bulunan ve farklı çevre sorunlarının yoğun yaşandığı alanlar olarak Çanakkale ve Balıkesir illeri de çalışmaya katılmıştır.

Anket formunun iletileceği çevreci kuruluşları belirlemek üzere önce kapsamlı bir liste oluşturulmuştur. Türkiye'de farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını içeren en geniş veritabanı olarak İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS)'ndeki Ege Bölgesi'nde çevre konusunda çalışan dernekler kaydedilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün web-sitesindeki "Vakıf Sorgulama" bölümünden "çevre", "ekoloji", ve "su" ile ilgilenen vakıflar taranıp bulunmuştur. Ek olarak, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği'nin sivil toplum veri tabanında yer alan farklı yapılardaki (vakıf, dernek, inisiyatif, platform vb.) diğer çevreci kuruluşlar da web-siteleri kontrol edilerek bu

listeye eklenmiştir. Bunun yanında, Türkiye’deki çevreci kuruluşlar üzerine bilgi derleyen, örneğin Çevre Adaleti Atlas’ı, Ekoharita, Zehirsiz Sofralar Sivil Toplum Kuruluşları Ağı gibi farklı ulusal, bölgesel ve yerel çevrimiçi platformlar, haber siteleri, yazılı raporlar ve makaleler incelenmiştir. Sadece sosyal medya üzerinden görünürlük sağlayan çevreci kuruluşları de içerebilmek adına, bu alanlar için de ayrı bir tarama yapılmıştır. Böylece, toplam 371 kuruluşun künyesine ulaşılmıştır. Bu liste son bir kontrole tabii tutularak çevre mücadelesi ile doğrudan ilgili olmayan, kapanan, kapanma aşamasında olan ya da aktif durumda bulunmadığı tespit edilen 65 kuruluş çıkarılmıştır. Hazırlanan elektronik anket formu geri kalan 304 çevreci kuruluşun e-posta adresine, araştırmanın amacını açıklayan bir bilgi notu ile gönderilmiştir.

Anket formunu oluşturmak için ise toplumsal hareketler, çevreci mücadele ve çevreci kuruluşlar üzerine uluslararası yazından faydalanılmıştır (Andrews ve Caren, 2010; Carmin, 2010; Dalton vd., 2003; Diani ve Rambaldo, 2007; Ehrke, 2010; Saunders, 2013). Mevcut anket çalışmalarındaki soru başlıkları ve sorular tek tek değerlendirilmiştir. Hazırlanan anket taslağı pilot çalışma kapsamında Ege Bölgesi’nde çevreci mücadeleleri araştırın ve/veya bu mücadele içinde yer alan beş uzmana gönderilmiş, bu kişilerden alınan geri bildirimler kapsamında ankete son hali verilmiştir. Son anket formu, genel kuruluş bilgileri, kuruluş amacı ve yapısı, faaliyet ve ilişkiler, genel değerlendirme ve görüşler olmak üzere beş ana başlıktan ve toplam 39 sorudan oluşmaktadır. Açık uçlu ve “evet-hayır” olarak yanıtlanması gerekenler dışında tüm yanıt seçenekleri 5’li Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Örneğin, “çevreci faaliyetlerde bulunurken aşağıdaki kurumlar ile olan ilişki düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu için “çok zayıf=1; zayıf=2, orta=3; güçlü=4; çok güçlü=5” yanıt seçenekleri verilmiştir. “Hangi sıklıkla aşağıdaki faaliyetlerde bulunursunuz?” sorusu içinse “hiçbir zaman=1; nadiren=2; bazen=3; sıklıkla=4; çoğu zaman=5” seçenekleri sunulmuştur. İlgilenilen çevresel konular/sorunlar, en önemli amaçlar gibi sorularda ise katılımcılara kapsamlı listeler sunularak bu listede kendilerine uyan tüm seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir.

Veri toplama süreci Ağustos 2020’den Aralık 2020’ye kadar devam etmiştir. Gönderilen ilk epostaya dönüş yapmayan çevreci kuruluşlara belli aralıklarla önce e-posta, daha sonra telefon yoluyla gerekli hatırlatmalar yapılmıştır. Sonuçta, toplam 150 çevreci kuruluştan yanıt alınmıştır (%49 geri dönüş oranı). Yanıt veren kuruluşların 131’i yerelde kurulmuş bağımsız çevreci kuruluşlar iken, 19’u ulusal çapta faaliyet gösteren dört büyük çevreci dernek ve vakfın Ege Bölgesi’ndeki yerel şubeleridir. Bu iki grup farklı yapılara, işleyişe ve özelliklere sahip olduklarından çalışmamızda ayrı ayrı ele alınmıştır. Böylece, yerel ve ulusal çevreci kuruluşların birbirinden ayrılan noktaları bizzat çevre mücadelesinin verildiği yerde ve uygulamadaki haliyle ortaya çıkarılarak alan yazında eksik olan sağlıklı bir karşılaştırma olanağı sunulmuştur. Toplanan veriler kaydedilip düzenlendikten sonra tanımlayıcı istatistikler üzerinden (frekanslar, ortalama, dağılım vb.) incelenmiştir. Bu inceleme sonucu elde edilen bulgular bir sonraki bölümde özetlenmektedir.

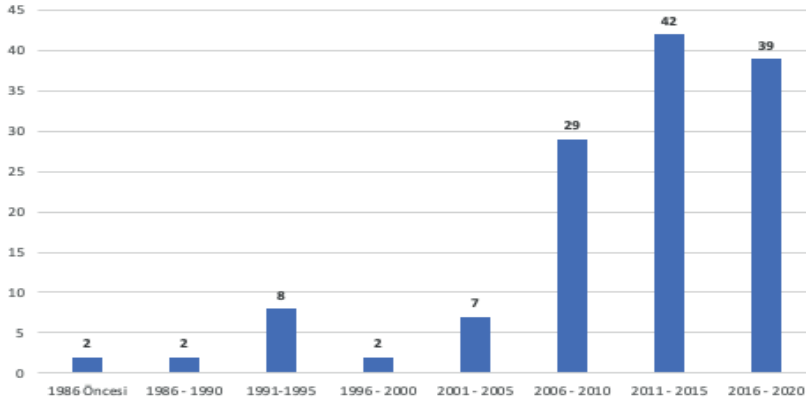
3. BULGULAR

3.1. Demografik Özellikler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların büyük çoğunluğu (%89'u) 2000 yılından sonra kurulmuştur (Grafik 1). Bu kuruluşların kuruluş hızı özellikle 2005 yılı itibarıyla artmıştır. Bunun sebebi sanayileşme, artan enerji ihtiyacı ve buna karşın gelişen çevre bilinci, iletişim ve çevresel bozulmaların hızı ile ilgilidir. İlk olarak Türkiye'nin geç sanayileşen bir ülke olması nedeniyle bölgedeki çevre bilinci geç oluşmuştur. İkinci olarak teknolojik gelişmeler ile sosyal medya, çevreci platform kurulmasını kolaylaştırmıştır. Son olarak bu dönemde hızlanan neoliberal politikalar çevreyi tahrip etmiş ve bu sebeple çevreci karşı koyuşlar artmıştır.

Türkiye genelinde faaliyet gösteren çevreci kuruluşların (TEMA, Greenpeace vs.) Ege Bölge şubelerinin kuruluş yıllarına baktığımızda ise en büyük artışın 1990'ların ilk yarısında olduğunu görmekteyiz (%47'si). Bu artış, 1992 Rio Konferansı'nın etkisiyle dünyada çevreciliğin yayıldığı yıllar ile oluşan paralel bir gelişmedir. Fakat sadece yerelde faaliyet gösteren çevreci kuruluşların kurulma hızı 10-15 yıl kadar sonra artmıştır. Bu, neoliberal politikaların 2000 sonrasında yerelde iyice yaygınlaşıp derinleştiği, devletin korumacı rolünün küçüldüğü, özellikle inşaat ve enerji alanında çevresel olarak yıkıcı projelerin yine bu dönemde hızlandığı ve bu sebeplerle, yerel ölçekte mücadele eden çevreci grupların sayısında bir artışın olduğu görüşü ile uyumaktadır.

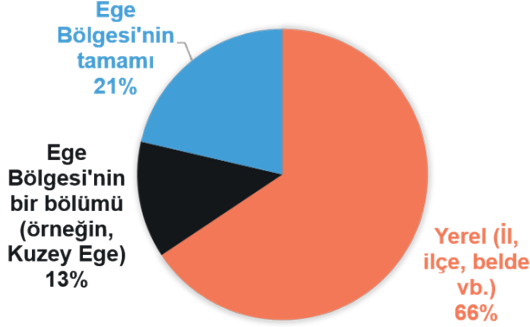
Grafik 1. Ege Bölgesi'ndeki Yerel Çevreci Kuruluşların Kuruluş Yılları

n: 131

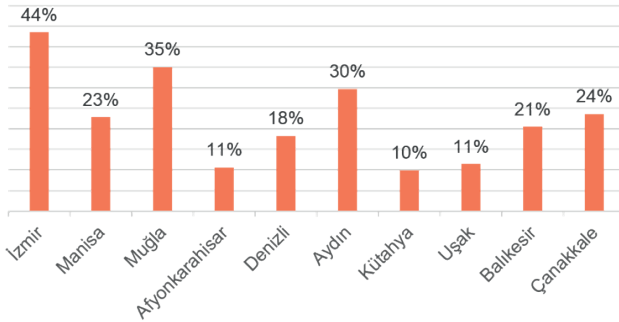
Bu tezin doğruluğu Grafik 2'de de görülmektedir. Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların büyük çoğunluğu (%65,7'si) il, ilçe veya tek bir proje karşılığı çerçevesinde yerel ölçekte çalışmaktadır. Bunu, Ege Bölgesi'nin tamamında çalışan 28 adet bölgesel kuruluş (%21,4) ile 17 adet Ege Bölgesi'nin - örneğin sadece Kuzey Ege gibi - sadece bir bölümünde çalışan kuruluşlar (% 13,0) izlemektedir.

Grafik 2. Yerel Çevreci Kuruluşların Faaliyet Ölçeği

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların illere göre dağılımını incelediğimizde ise bu kuruluşların en çok İzmir (57), Muğla (46) ve Aydın (39) illerinde konumlandığını görmekteyiz (Grafik 3). Şubelerin illere göre dağılımını incelediğimizde ise yine bu üç ilimizin başta geldiğini (Muğla, İzmir, Aydın) ve bu gruba Çanakkale'nin de dâhil olduğunu görmekteyiz. Her iki tipteki çevreci kuruluşların da sahil kentlerinde yoğunlaşmasının birkaç farklı sebebi olabilir. Öncelikle turistik ve ekonomik aktivitelerin bu illerde yoğunlaşması, potansiyel çevresel bozulmaları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, bu kesimlerde daha fazla çevreci mücadele oluşmaktadır. Ek olarak, eğitim seviyesinin ve ekonomik refahın kıyı bölgelerinde görece daha yüksek olması da çevreci mücadelelerin bu kesimlerde yoğunlaşmasını etkileyen faktörler olabilirler.

Grafik 3. Yerel Çevreci Kuruluşların İllere Göre Dağılımı

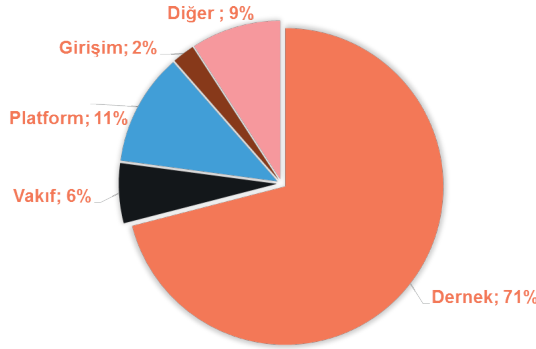
Bölgedeki yerel çevreci kuruluşlar, örgütsel form olarak incelendiğinde kuruluşların çoğunun (%71), dernek biçimde örgütlendiğini görmekteyiz. Bunu %11,45'lik bir oranla platformlar izlemektedir. Vakıf formundaki kuruluşların oranı ise %6'dır (Grafik 4). %9'luk "diğer" seçeneği içinde verilen yanıtlar ise alanda farklı formlar, hatta melez yapılanmalar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Ulusal çevreci kuruluşların Ege Bölge şubelerine baktığımızda ise 19 adet şubenin 11'nin (%58) vakıf, 6'sının ise dernek (%32) biçimde oluşturulduğunu görmekteyiz.

Kısacası, yerelde örgütlenen kuruluşlar daha çok dernek ve platform, Türkiye ölçeğinde örgütlenenler ise vakıf olarak örgütlenmiştir.

Alan yazın (Duru, 1995; Eryılmaz, 2018; Zehout ve Tal, 2017), çevreci kuruluşları birçok farklı biçimde sınıflandırdığı için anketimiz çerçevesinde bu kuruluşlardan kendilerini en iyi tanımlayan ifadeleri belirtmelerini istedik (birden fazla seçim yapma olanağı vererek). Kuruluşların %49,62'si kendisini “hem çevre koruyucu hem ekolojist,” %39,69'u “sivil toplum kuruluşu,” %38,17'si “çevre koruma kuruluşu,” %18,32'si “aktivist grup,” %17,56'sı ise “ekolojist bir kuruluş” olarak tanımlamıştır. Kendisini “hak arayıcı bir kuruluş,” “yardım kuruluşu” veya “kültürel bir yapı” olarak gören kuruluşlar ise oran olarak son sıralarda yer almıştır. Diğer kategorisi seçen %20 oranındaki kuruluş ise hayvan hakları, jeotermal enerji, ekolojik tarım, dayanışma ekonomisi, gençleri bilinçlendirme, bilimsel araştırma, çevre kurtarma gibi bazı özgül çevresel konuları ön plana çıkararak bu konularda çalışan birer kuruluş olduklarını vurgulamışlardır. Bu da bize genel çevre mücadelesi içinde belli çevre meselelerine olan hassasiyetin ve aidiyetin nispeten yüksek olduğunu göstermektedir.

Grafik 4. Yerel Çevreci Kuruluşların Örgütsel Formu

Büyük çevre kuruluşlarının bölgedeki şubelerine baktığımızda ise kendilerini “hem çevre koruyucu hem ekolojist” (%63), “sivil toplum kuruluşu” (%53) ve “çevre koruma kuruluşu” (%37) olarak ifade edenlerin oranı önemli biçimde artmaktadır. Bir diğer dikkat çeken nokta ise kendilerini ekolojist ya da aktivist olarak görenlerin sayısındaki düşüştür.

3.2. Çevre Konuları ve Amaçlar

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, üstünde çalıştıkları konular açısından incelediğinde, bu kuruluşların %58'inin “ekolojik yaşam”ı destekleme konusunda çalıştığını görmekteyiz. Ankete katılan yerel çevreci kuruluşların birçoğunun üzerinde durduğu diğer önemli çevre meseleleri ise sırasıyla şöyledir: Ormanların korunması (%51), toprak kirliliğinin önlenmesi (%50) ve iklim değişikliği ile mücadele (%47), tarımsal arazilerin korunması (%47), yaban hayatı koruma ve aşırı avlanma (%44), hava kirliliği (%43), deniz kirliliği ve deniz biyolojisi (%43). Bu sonuçlar bize yazının

temel iki çevreci eğilim olarak değerlendirdiği ekolojist ve korumacı yaklaşımların bir arada yer aldığı bir tablo sunmaktadır.

Şubelerin öncelikle konuları incelediğimizde ise iklim değişikliği önemli bir farkla ilk sırayı almakta (%74), bu başlığı ormanların korunması (%68), hava kirliliği (%63), deniz kirliliği ve biyolojisi (%63) ve tarımsa arazilerin korunması (%63) izlemektedir. Bu tabloda yerel kuruluşlar ile büyük ulusal ve uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının bölgedeki şubeleri arasında iki temel fark bulunmaktadır; ikinci grup iklim değişikliğini bir çevre meselesi olarak çok daha fazla önemsemekle beraber daha geniş bir konu çeşitliliği içinde faaliyet göstermektedirler.

İlginç olan bir nokta ise gürültü kirliliğinin her iki ankette de 24 adet çalışılan çevre konusu arasında en alt sıralarda yer almasıdır. Halbuki, tatil beldelerindeki eğlence mekanlarının yarattığı gürültü sorunu bilinmektedir. Büyük şehirlerdeki trafik sıkışıklığı da gereksiz korna çalınmasını ve diğer gürültüleri de beraberinde getirmektedir. Fakat, bölgedeki çevreci kuruluşlar, bu durumu günümüzde daha sorunsallaştırmamış durumdadır.

Bölgedeki yerel çevreci kuruluşlara amaçlarını sorduğumuzda ise çok büyük bir oranla (%83,97) ilk olarak toplumda çevre bilincini artırmayı ve kamuoyu oluşturmayı amaçladıklarını görmekteyiz (Tablo 1). Bu amaç ile ifade edilen diğer tüm amaçlar arasındaki büyük oransal fark dikkat çekicidir ve kuruluşların doğrudan karşı-karşıya gelme ve müdahaleden çok kişisel ve toplumsal dönüşümleri önceleyen bir kimlik/bilinç oturtma motivasyonuna sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çevresel gözlem, araştırma ve raporlama yapan çevreci kuruluşlar (%22,9) ile çevreye zarar veren birey ve kurumları ortaya çıkaran çevreci kuruluşların (%24,43) ise oranın azlığı dikkat çekmektedir. Bu durum, bölgedeki çevreci kuruluşların çevre ile bilgi yaratmak yerine hali hazırda var olan bilgiyi yaymayı amaçladıklarını veya kapasite yetersizliği sebebiyle yeni bilgi yaratmakta güçlük çektiklerini göstermektedir. Ek olarak, bölgedeki çevreci kuruluşların çok azının (%28,24) yeni çevre yasalarının yapılmasına ve çevreyi ilgilendiren kararların alınmasına katkı sunmayı amaçlaması, bölgedeki ve Türkiye'deki katılımcı demokrasinin zayıflığına işaret etmektedir.

Tablo 1. Yerel Çevreci Kuruluşların Amaçları

Amaçlar	%
Toplumda çevre bilincini artırma, kamuoyu oluşturma	84
Çevreyi olumsuz etkileyen kanunlara/uygulamalara karşı mücadele etme	47
Yerel halka çevreci uygulamalarda ve çevre mücadelesinde destek olma	44
Yaşam tarzını değiştirme; çevreci bir yaşamı teşvik etme	35
Yeni çevreci yasaların yapılmasına, kararlar alınmasına katkı sunma	28
Çevreye zarar veren bireysel/ kurumsal aktörleri ifşa etme	24
Çevresel gözlem, araştırma, raporlama yapma	23

Önemli bir başka bulgu ise şubeler ölçeğinde aldığımız yanıtlara baktığımızda ortaya çıkmaktadır. Şubelerin yerel kuruluşlara göre çevre yasalarının yapılmasına ve kararların alınmasına katkı sunmayı oransal olarak daha fazla (%52,63) amaçladıklarını görmekteyiz. Bu durumun muhtemel sebebi ise bu şubelerin merkezi İstanbul veya Ankara'da olan ve Türkiye'nin birçok tarafına yayılmış, insan kaynağı ve finansal kapasite olarak sadece bölgede faaliyet gösteren çevreci kuruluşlara nazaran daha büyük kuruluşlara bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Gerçekten de, kayıtlı üye ve gönüllü sayısı açısından incelediğimizde, sadece Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren 131 kuruluştan 1000'den fazla kayıtlı üyesi (%1,71) ve gönüllüsü (%11,11) olanların oranları, tüm Türkiye'de faaliyet gösterip Ege Bölgesi'nde şubesi olan kuruluşlardan 1000'den fazla kayıtlı üyesi (%52,94) ve gönüllüsü (%47,06) olanlara göre çok daha azdır. Ege Bölgesi'nde yerel çevreci kuruluşların çoğunun (%72,65) kayıtlı üye sayısı 11-100 arasında değişmektedir. Bu durum, aynı zamanda, onların neden çevre bilgisi yaratmayı ve çevre kanunlarının yapılmasına katılmayı daha az amaçlamalarını açıklamakta ve Türkiye'deki katılımcı demokrasinin küçük çaptaki sivil toplum kuruluşlarından gelen taleplere çok açık olmadığını göstermektedir.

3.3. Katılımcılar, Çalışanlar ve Kaynaklar

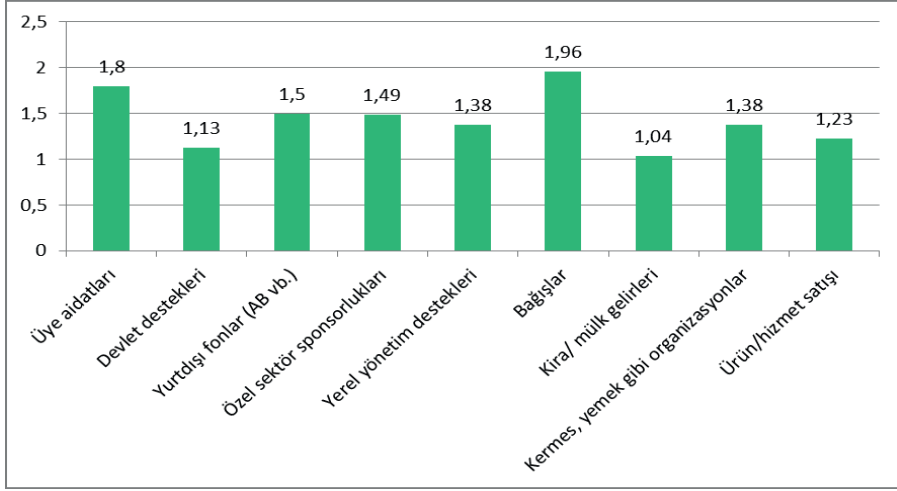
Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların katılımcılarını analiz ettiğimizde ise bu kuruluşların çoğunlukla orta ve üzeri gelir sahipleri tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Kadınların ve üniversite mezunlarının bu kuruluşlara katılımı, çoğunlukla ortalamanın biraz üstünde iken, gençlerin katılımı ise ortalama seviyededir. Kırsal kesimde yaşayanların bu kuruluşlara desteği ise ortalamanın biraz altındadır.

İncelememizin en çarpıcı bulgularından biri, hem sadece Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren hem de bu bölgede şubesi bulunan çevreci büyük kuruluşlarda resmi olarak çalışanların (tam veya yarı zamanlı) azlığıdır. Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların %70,09'unun tam zamanlı, %65,81'nin ise yarı zamanlı çalışanı yoktur. Bu kuruluşların %21,73'nün tam zamanlı çalışan sayısı sadece 1-5 kişi arasındadır. Kısacası, bölgede çevreci sivil toplum için bir "meslek" olarak çalışan kişi sayısı azdır. Bölgedeki çevreci kuruluşlardan da sadece %27'si kendi insan kaynağını yeterli görmektedir. Bu durum, "çevre" ve "sürdürülebilir kalkınma" alanında çalışmak isteyen yeni mezunların iş bulamamasının sebeplerinden biridir. Çevrecilik, para kazanılıp yaşamsal giderleri karşılayabilecek bir "iş" olarak görülmemekte, insanların gönüllü olarak yaptığı bir "aktivite," "hobi" olarak değerlendirilmektedir.

Bölgedeki çevreci kuruluşların diğer kaynaklarını incelediğimizde ise %28'nin teknolojik altyapılarını, %31'nin ofislerini ve %59'unun uzman bilgisi ve tecrübelerini yeterli gördüğü sonucuna ulaşmaktayız. Bu kuruluşların kendilerini en yeterli gördükleri kaynak ise %73'lük oran ile "ilişki kurma yeteneği" olarak belirlenmiştir. Finansal kaynaklarına baktığımızda, bölgedeki çevreci kuruluşların yarısına yakınının (%40,17) hiçbir gelir kaynağının olmadığını görmekteyiz. Bu oranı, %30,77 ile yıllık bütçesi 10.000 TL'den az olan 36 çevreci kuruluş izlemektedir (Grafik 5). Ege

Bölgesi’nde Türkiye’deki çevreci bir kuruluşun şubesi olarak çalışan kuruluşlara baktığımızda ise hiçbir geliri olmayanların oranı (%76,47) daha da artmaktadır. Bu durum, çevreci kuruluşların yaşadıkları finansal sıkıntılarının sadece Ege Bölgesi’ne özgü olmayabileceğine de işaret etmektedir. Zira Türkiye genelinde çalışan çevreci kuruluşların çoğu, belli bir bölge için (Ege Bölgesi) ayrı bir finansal kaynak ayır(a)mamaktadır.

Grafik 5. Yerel Çevreci Kuruluşların Finansal Kaynakları

Bölgedeki çevreci kuruluşların finansal kaynaklarına daha yakından baktığımızda en büyük katkının bağışlardan geldiğini, bunu üye aidatlarının izlediğini görmekteyiz (Grafik 5). 131 yerel kuruluşun sadece 11 tanesi yurtdışı fonlarının finansal kaynaklarının içinde “yüksek” veya “çok yüksek” bir yer tuttuğunu belirtmiştir. Yani, bu kuruluşların çok azı uluslararası fonlara ulaşabilmektedir. Devlet desteğini toplam finansal kaynakları içinde “yüksek” görenlerin oranı ise sadece %1,71’dir. Devlet ve yurtdışı kaynaklı fonların bölgedeki çevreci kuruluşların gelirlerinde genel olarak çok az yer tutmasının hem olumlu hem olumsuz yanları mevcuttur. Bu durum, onların apolitikleşmesini engellerken sistem ile çelişen (örneğin, plastik kirliliğine karşı naylon torbaların paralı olması gibi) çevre bilgisini de yaymalarına olanak tanımaktadır. Zira, özellikle AB fonlarının sivil toplum kuruluşlarını siyasetten uzak tuttuğu ve fon alabilmek için girilen yarışların çevreci kuruluşları mevcut iktidar sahipleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye özendirdiği yazında işlenen bir konudur (Zihnioğlu, 2019). Fakat, AB kurumları gibi yurtdışı kaynaklı fonlar ve devlet destekleri, sivil toplum için sağlanan en büyük ölçekli finansal kaynaklardır. Bölgedeki çevreci kuruluşların sürekli finansal sıkıntılar çekmesi, onların etkinlik sayısını olumsuz etkilemekte, eleman çalıştıramamalarına ve ofis tutamamalarına yol açmaktadır.

3.4. Faaliyetler ve Stratejiler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların faaliyetlerini incelediğimizde mahkemelerde dava açmaktan basın toplantısı düzenlemeye, çevreci gezi organize etmekten gazeteler ve web-sayfaları için yazılar hazırlamaya kadar geniş bir yelpazede etkinlikler gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Bu kuruluşların amaçlarını gerçekleştirmek için en sık başvurdukları yol, "diğer çevreci kuruluşlarla görüşmek" olurken (%67), bunu "yerel yöneticilerle görüşmek" (%54) ve "çevreci eğitim faaliyetleri düzenlemek" (%39) izlemektedir. Kısacası, "görüşme yapmak" ve "çevreci farkındalığı arttırmak," bu kuruluşların en çok kullandığı araçlardır. En az sık kullandıkları yöntemlerin başında ise bazı kuruluşları ve ürünleri boykot etmek gelmektedir (%7); bunu yasa taslaklarının hazırlanmasına katkı vermek izlemektedir (%10). Mahkemeden dava açmak, suç duyurusunda bulunmak, protesto eylemi düzenlemek gibi zıtlıklar temelinde gelişen, müdahaleci taktik ve yöntemler yine hayli düşük oranlardadır. Bu durum, Türkiye'deki çevre politikalarının belirlenmesindeki katılımcı demokrasinin rolünün kısıtlı olduğunun da bir diğer örneğidir. Çevreci kuruluşlar, çevre politikalarını değiştirmek ve karar yapıcılar üzerinde askı kurmaktan ziyade toplumdaki çevre bilincini etkilemeyi seçmektedirler.

Bölgedeki yıllık geliri 50.000 TL'den fazla olan yerel çevre kuruluşlarını genel örnekleme karşılaştırdığımızda yine ilginç sonuçlar elde etmekteyiz. Yıllık geliri 50.000 TL'den fazla olan kuruluşlar diğer kuruluşlara göre çok daha sık bilgilendirme kitapçığı, afiş ve broşür hazırlayıp çok daha sık yasa taslağı hazırlamaktadır. Yani, yıllık geliri fazla olan kuruluşlar diğer kuruluşlara göre daha sık yasal mekanizmalarda seslerini duyurabilmektedir. Aynı zamanda, bu kuruluşlar, çevre bilincini, broşür, afiş ve bilgilendirme kitapçığı gibi malzemeler hazırlayarak daha sık yayabilmektedir. İlginç olarak, bu kuruluşların diğer kuruluşlara göre daha az protesto eylemine katıldıklarını ve ürün ve kuruluşları daha az boykot ettiklerini görmekteyiz. Bu incelemeden yıllık gelirleri daha fazla olan kuruluşların sistemle daha barışık biçimde hareket edip yasal mekanizmalara katıldıkları ve boykot ve protesto gibi sistem ile çatışan çevreci faaliyetlere daha az başvurdukları sonucu çıkarılabilir.

Bölgedeki şubelere baktığımızda ise yine önemli farklılar ortaya çıkmaktadır. En sık yürütülen eylem çevreci eğitim faaliyetleri düzenlemek iken (%68) bunu yerel yöneticilerle görüşmek, devlet yetkilileriyle görüşmek, diğer çevreci kuruluşlarla görüşmek ve stant açmak izlemektedir. Özetle büyük çaplı çevreci kuruluşlar yerel çevre kuruluşlarına nazaran çevre eğitimini çok daha fazla merkeze almakta, diğer eylemlerini bunun etrafında planlamaktadırlar. Devlet ajanslarıyla daha fazla görüşme yapmakta; stant açma, kitapçık basma, broşür hazırlama gibi görünürlüğü artırıcı ve eğitici yöntemleri daha yüksek oranda kullanmaktadırlar.

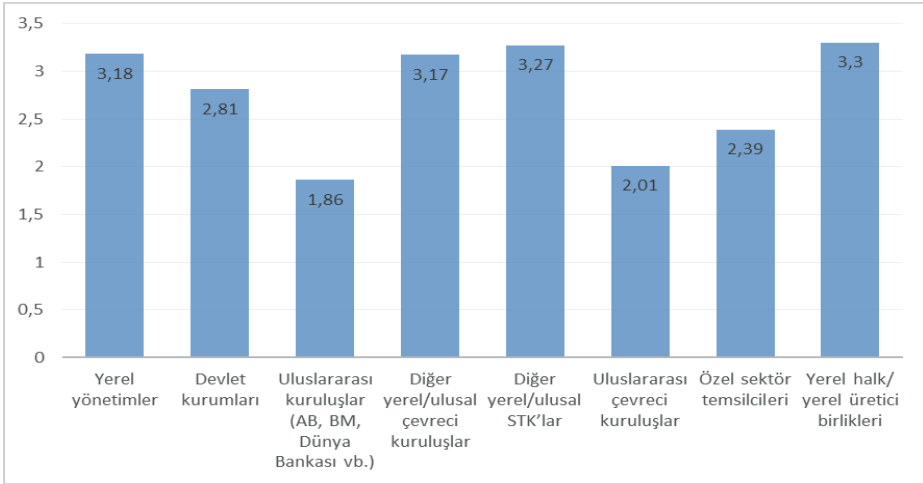
3.5. İlişkiler

3.5.1. Genel Değerlendirme

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, çevreyi korumak adına en önemli yetilerini “ilişki kurma yeteneği” olarak görmektedir. Bu sebeple, Ege Bölgesi’ndeki çevreci kuruluşları hem devlet, yerel yönetim ve özel sektörle hem de kendi aralarında kurdukları ilişkiler açısından daha detaylı inceledik. En ilginç bulgularımızdan biri, bölgedeki çevreci kuruluşların büyük oranda (%73) ilişki kurma yetilerini kuvvetli bir yeti olarak görmelerine rağmen işbirlikleri yoluyla elde ettikleri olanakları yeterli ve başarılı bulmamalarıdır.

Bu kuruluşların yaklaşık yarısı yerel halk ve üretici birlikleriyle (%46), yerel yönetimlerle (%46) ve bölgesel ve ulusal diğer çevreci kuruluşlarla olan ilişkilerini (%43) “güçlü” veya “çok güçlü” görmektedirler. Fakat bu kuruluşların çok azı Dünya Bankası, AB gibi uluslararası kuruluşlar ile (%11,43), uluslararası çevreci kuruluşlarla (%11,43) ve özel sektörle (%18,09) olan ilişkilerini “güçlü” veya “çok güçlü” görmektedir. Kısacası, genel olarak bölgedeki çevreci kuruluşların uluslararası bağlantıları ve özel sektör ile olan ilişkileri güçlü değildir. 5’li Likert ölçeğinde ortalamının altında ve üstünde yer alan ilişki yoğunlukları Grafik 6’da gösterilmiştir.

Grafik 6. Farklı Kurumsal Aktörlerle İlişki Düzeyi

Farklı aktörlerle olan ilişkilerin çeşidine ve içeriğine bakıldığından ise bu ilişkilerin nicel zayıflığı yanında kurulan ilişkilerdeki niteliksel zayıflık da dikkat çekmektedir. İlişkilerin çoğu ortak toplantı ve etkinlik düzenlemek üzerinden kurulurken beraber proje yapma, bilirkişi olarak görev alma gibi bağlantılar daha zayıftır. Bu farklı bağlantıların hepsini ya da çoğunu bir arada gerçekleştiren yerel kuruluşların sayısı ise daha da azdır. Bu da bize yazında belirtilen etkin işbirlikleri oluşturacak daha derin ve uzun vadeli yakınlıkların kurulamadığına işaret etmektedir.

3.5.2. Devletle İlişkiler

Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşlar, devlet ile ilişki düzeylerini büyük oranda "ortalama" olarak değerlendirmektedir. Bu kuruluşların %40'ı devletin yönelttikleri eleştirileri ciddiye aldığını düşünürken, %20,95'i devletin bu eleştirilere olumsuz baktığını düşünmektedir. Bu kuruluşların %34,29'u devletin hiçbir etkinliklerine kısıtlama veya engelleme getirmediği belirtirken %16,19'u devletin en az bir etkinliklerine sınırlama veya engelleme getirdiğini belirtmiştir. Bölgedeki çevreci kuruluşların %20'sinin ise devlet kurumlarıyla doğrudan hiçbir teması olmamıştır. Buna karşın, bölgedeki çevreci kuruluşlardan devlet kurumları ile ortaklaşa faaliyet düzenleyenler de mevcuttur. Örneğin, bu kuruluşların %32,63'ü devlet kurumları ile ortak etkinlik veya toplantı düzenlediğini, %5,26'sı ortak proje yaptığını, %6,32'si ise devlet kurumları için danışmanlık yaptığını belirtmiştir. Genel olarak, bu kuruluşların devlet ile ilişkisi hem kuruluşa göre hem de yaptıkları faaliyetlere göre değişmektedir. Örneğin, anketimizdeki açık-uçlu sorularımızda, devlet ile ilişkisini "devletin tüm kurumları bize karşıdır" diye değerlendiren, "haksız yere gözaltı"na alındıklarını belirten, "devletin sadece özel sektörün yanında olabileceği"ni ifade eden kuruluşlar olduğu gibi devlet ile ilişkilerinin yaptıkları faaliyete göre değiştiğini söyleyen kuruluşlar da vardır: "Devletin işini kolaylaştıran proje, rapor yaparsak iyiler ama ranta karşı mücadele edersek bizi görmezden gelirler." Kısacası, bölgedeki çevreci kuruluşlar ile devlet arasında "ortalama" ve değişken bir ilişki mevcuttur.

3.5.3. Yerel Yönetimlerle İlişkiler

Bölgedeki çevreci kuruluşların yerel yönetimlerle ilişkisi ise genel olarak devlet kurumları ile olan ilişkilerine göre daha güçlü görülmektedir. Fakat yine de yerelde çevre demokrasinin işleme için çok elzem olan bu ilişkiyi bile çevreci kuruluşların sadece %5,71'i "çok güçlü" görmekte ve %7,62'si ise "çok zayıf" olarak tanımlamaktadır. Bölgedeki çevreci kuruluşların %45,71'i kent konseyleri ve diğer yerel kurullarda yer aldıklarını, %40'ı çalıştıkları konularda belediyelerin kendilerine fikir danıştıklarını ve %8,57'si ise yerel yönetimlerin kendilerine mali destek sağladığını belirtmiştir. Çevreci kuruluşlar içinde belediyeler ile ortak etkinlik yapanlar ve toplantı düzenleyenler de mevcuttur (%45,45). Kuruluşların %12,12'si ise belediyeler ile ortak proje yaptıklarını ifade etmiştir. Yine de yerel yönetimlerle ortak hiçbir faaliyet gerçekleştirilmeyen (%24,24) ve onlarla hiçbir iletişime geçmeyen (%6,67) kuruluşlar da mevcuttur.

Yerel çevre demokrasisi açısından önem taşıyan noktalardan biri ise yerel yönetimlerle ilişkilerini olumsuz değerlendiren çevreci kuruluşlardır. Zira çevreci kuruluşların %32,38'i yerel yönetimlerin kendilerine hiçbir konuda fikir danışmadığını, %19,05'i ise yerel yönetimlerin kendilerine fikir danıştığını ama bu fikirleri uygulamaya yansıtmadığını ifade etmiştir. Bu kuruluşların %22,86'sı ise yerel yönetimlerle ilişkilerini "olumsuz ve mesafeli" olarak tanımlamıştır. Açık uçlu sorularımızda ise 11 çevreci kuruluş, yerel yönetimler için onların kendilerini "arkadan vurduğunu,"

yerel yönetimlerin “cüzdan ve vicdan arasında sıkışmış durumda” olduklarını, “görevlerini yapıyor gibi görünüp yapmadıklarını,” “çevre hakkında ilgisiz” olduklarını ve “yasaları uygulamadıklarını” bildirmiş ve yerel yönetimlerden “hiçbir destek sağlayamadıklarını” ifade etmiştir. Bir diğer deyişle, yerel yönetimlerle bölgedeki çevreci kuruluşlar arasındaki ilişki, konuya, duruma ve kuruluşa göre bazen olumlu bazen olumsuz olmaktadır. Bölgede, yerel yönetimlerle çevreci kuruluşların arasındaki ilişki, diğer devlet kurumları ile ilişkiye göre daha iyi görülse de önemli oranda çevreci kuruluşun bu ilişkiyi olumsuz olarak nitelendirdiği unutulmamalıdır.

3.5.4. Özel Sektörle İlişkiler

Özel sektör ile bölgedeki çevreci kuruluşların ilişkisi zayıf olarak nitelendirilebilir. Çalışmamıza katılan yerel kuruluşla sadece %4,76’sı özel sektör ile ilişkilerini “çok güçlü” görürken, %29,52’si bu ilişkiyi “çok zayıf” olarak nitelendirmiş ve/veya özel sektör ile hiç ilişkileri olmadığını belirtmiştir. Bölgedeki çevreci kuruluşların sadece %14,89’u özel sektör temsilcileri ile birlikte etkinlik veya toplantı düzenlemiş, %12,77’si birlikte proje yapmış, %7,45’i ise özel sektöre danışmanlık yaptığını ifade etmiştir. Bu kuruluşlardan özel sektör ile hiçbir etkinlik veya proje yapmayan, ayrıca şirketlere danışmanlık da vermeyen kuruluşların oranı yüksektir (%58,51). Açık uçlu sorularımızda özel sektörün “kanun tanımadığı”nı ve çevreci kuruluşun üstünde “baskı yarattığı”nı belirten çevreci kuruluşlar da olmuştur. Fakat yine de özel sektör ile “ne zaman işbirliği olanağı çıksa değerlendirmeye çalışan” kuruluşların oranı da azımsanamayacak ölçüdedir (%39,05). Aynı zamanda, “özel sektör ile karşı karşıya” olduğunu düşünen kuruluşların oranı (%19,05) ile “özel sektörün mücadelelerini engellemeye çalıştığını” düşünenlerin oranı da (%14,29) yüksek değildir. Kısacası, özel sektör ile bölgedeki çevreci kuruluşların iletişimindeki zayıflığın önemli bir sebebi ideolojik olmaktan çok işbirliği olanaklarının fazla olmaması ve belli iletişim kanallarının kurulamamasıdır.

Özel sektörün mücadelelerini engellemeye çalıştığını düşünen veya özel sektör ile karşı karşıya olduklarını bildiren 23 çevreci kuruluşu incelediğimiz de ise bu kuruluşların kendilerini örneklemimizdeki 131 yerel çevreci kuruluşun tümüne oranla (%18,32) daha büyük oranda aktivist olarak tanımladıklarını (%43,48) görmekteyiz. Aynı zamanda, bu kuruluşlardaki tam zamanlı çalışan sayısının genele oranla çok daha az olduğunu, kuruluşlardaki kararların daha eşitlikçi biçimde alındığını, bu kuruluşların daha sık protesto eylemlerine katıldığını ve daha sık dava açtığını görmekteyiz. Tüm bunlar bize kendilerini aktivist kimliğiyle tanımlayan kuruluşların özel sektörü ideolojik olarak karşılarına alarak mücadele ettiklerini göstermektedir.

3.5.5. Diğer Çevreci Kuruluşlarla İlişkiler

Son olarak, bölgedeki çevreci kuruluşların diğer ulusal ve bölgesel çevreci kuruluşlarla aralarındaki ilişkide bu ilişkinin devlet ve özel sektörle kurulan ilişkilere oranla daha kuvvetli olduğunu görmekteyiz. Yine de yerel çevreci kuruluşların dörtte biri gibi azımsanamayacak bir bölümü, aralarındaki ilişkiyi “zayıf” veya “çok zayıf” olarak

nitelendirmektedir. Bölgedeki çevreci kuruluşlar genel bir iletişim halinde olduklarını, gerektiğinde dayanışma gösterdiklerini ve bilgi ve kaynak alışverişinde olduklarını ifade etmektedirler. Fakat nadiren birlikte ortak araştırma yaptıklarını, kampanya yürüttüklerini, dava açtıklarını ve tasarı hazırladıklarını paylaşmaktalar.

Bölgedeki kuruluşların birlikte hareket etmek için dikkat ettikleri unsurlar ise önemli farklılıklar göstermektedir. Kimi topluluklar ortak kaygı ve amaç beslemeyi gerekli görürken diğerleri “anti-kapitalist,” “anti-faşist” ve “foncu olmayan” kuruluşlar ile işbirliği yaptıklarını ifade etmiş, başka diğer gruplar ise işbirliği yapacakları grupların “siyaset-dışı ve tarafsız olmaları gerektiği”ni belirtmiştir. Diğer bazı çevreci kuruluşlar ise işbirliklerinin “güven ve samimiyet” üstüne kurulmasını istemekte “yerelliğin korunması”nı ve “sürdürülebilir işbirlikleri”ne girmeyi tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Son olarak, bölgedeki çevreci kuruluşlar arasındaki işbirliğinin kuvvetli olmamasının sebeplerinin başında “dayanışma kültürünün zayıflığı” görülmekte (%81,4), bunu “iletişim eksikliği” ve “yöneticilerin farklı tutum ve görüşleri” izlemektedir. “Bağımsızlık isteği”, “farklı taktikler”, “farklı öncelikler ve ilkeler” bunlardan sonra gelirken “rekabet”, “dışsal zorlayıcı faktörler” ve “gönüllülük ve bağış havuzunun kısıtlı olması” ise en az dile getirilen unsurlardır.

Yerel çevre kuruluşlarına ait ilişki verilerini şubelere ait ilişki verileriyle karşılaştırdığımızda önemli bazı farklılıklar görülmektedir. İlk olarak, bulgular büyük çevreci kuruluşların Ege Bölgesi’ndeki şubelerinin yerelde kurulan kuruluşlara göre tüm paydaşlarla (yerel yönetimler, devlet kurumları, diğer yerel/ulusal/uluslararası çevre kuruluşları, özel sektör) daha güçlü ilişkilere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buradaki tek istisna yerel çevrecilerin farklı konularda çalışan sivil toplum kuruluşları ve yerel halk ve üretici birlikleriyle daha yakın bağlantılar içinde olmalarıdır. Bu durumu destekleyen diğer bir önemli bulgu ise şubelerin yerel yönetimlerle, devlet kurumlarıyla, firmalarla ve üniversitelerle daha fazla etkinlik düzenlemeleri ve ortak projeler gerçekleştirmeleridir. Yani yerel çevreci kuruluşlarla karşılaştırıldığında şubelerin bu gruplarla olan ilişkileri çok daha yoğun ve işbirliği odaklıdır.

4. TARTIŞMA

Örgütsel çalışmalar, sivil toplum ve toplumsal hareketler yazınlarını bir araya getirdiğimiz bu araştırmanın hem kuramsal hem pratik açıdan önemli katkıları bulunmaktadır. Çevreci sivil toplum kuruluşları ve çevreci hareketler üzerine uluslararası çapta hatırı sayılır bir bilgi birikimi bulunsa da Türkiye’deki çevreci kuruluşları inceleyen araştırmaların sayısı son derece sınırlıdır. Bu çalışma, çok geniş bir örneklem kullanarak ve Ege Bölgesi’ndeki çevreci hareketleri olabilecek tüm boyutlarıyla inceleyerek bu boşluğu önemli oranda doldurmayı hedeflemiştir. Araştırmamızın diğer bir özgün yönü yazında eksikliği çokça hissedilen yerel ve tabandan örgütlenen çevreci kuruluşlar ile ulusal ve uluslararası büyük çevreci kuruluşların yerel/bölgesel faaliyetleri arasında kapsamlı bir karşılaştırma olanağı sağlamasıdır.

Çalışmamızın sonuçları topluca değerlendirildiğinde belli kavramlar ve ilişkiler öne çıkmaktadır. Öncelikle, incelenen çevreci kuruluşlar hem çevre sorununa genel yaklaşımları hem de odaklandıkları çevresel meseleler açısından önemli bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik örgüt kimliklerine de yansımış bulunmaktadır. Önceki çalışmalardaki sınıflandırmalarla da uyumlu olarak korumacı ve ekolojist-aktivist kimlikler öne çıkarken birbirinden uzak görünen bu kimlikleri bir araya getiren çevreci kuruluşlar da mevcuttur. Benzer bir çeşitlilik örgütsel formlarda da fark edilmektedir. Yerel çevre mücadeleleri çoğunlukla dernek formu etrafında örgütlenirken vakıf, platform, inisiyatif, meclis, federasyon, kooperatif gibi daha farklı ve esnek biçimlerde de kendilerini ifade edebilmektedirler. Bu farklı yaklaşım, kimlik ve örgüt biçimlerinin aralarındaki dinamikleri incelemek ilgi çekici sonuçlar verecektir.

Önemli bir diğer çıkarım, bu çeşitliliğe rağmen dile getirilen örgütsel amaç, faaliyet ve mücadele taktiklerinin çevreye zarar veren ya da bu zararı durdurabilecek güce sahip aktörler üzerinde doğrudan etki yaratmak –sistemsel bir müdahalede bulunmak– yerine bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye ve sistemi iyileştirmeye odaklanan daha edilgen bir nitelik taşımasıdır. Bir diğer çıkarım ise, hem yetersiz kaynakları ve yerel ölçeğe sıkışmaları sebebiyle hem de ideolojik nedenlerle birçok çevreci kuruluşun oldukça zayıf bağlantı ve işbirliği içinde olmasıdır. Bu bulgu, yerel çevre hareketlerinin bazen farklı toplulukları bir araya getirerek yerelliği aşan bir karaktere bürünebilmelerine rağmen ortak bir kimlik etrafında etkin bir özneye dönüşemedikleri değerlendirmesini (Özen, 2018) desteklemektedir. Söz konusu zaafaların nedenleri ve nasıl giderilebileceği yanıtlanması gereken sorulardır. Zira, bölgedeki bazı platformlar ve koalisyonlar bu eksiklikleri aşacak bir sinerjiye, ölçeğe ve dinamizme ulaşabilmişlerdir. Bu olumlu örneklerin ve ortaklıkların hangi koşullarda ve nasıl çoğaltılabileceği, farklı yerelliklerde çevre mücadelesi veren küçük ölçekli kuruluşlar için yaşamsal bir konudur.

Çalışmamız belli kısıtlar taşımaktadır. İlk olarak, örneklemimiz Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren çevreci kuruluşlarla sınırlıdır. Buna rağmen elde ettiğimiz bulguların Türkiye'nin farklı bölgelerindeki güncel çevre mücadelelerini ve bu mücadeleler içinde yer alan yerel örgütlenmeleri büyük oranda yansıtabildiğini düşünmekteyiz. Araştırmamızın betimleyici analizlere dayanması başka bir kısıt olarak değerlendirilebilir. İleride yapılacak araştırmalar incelenen kavramlar açısından neden-sonuç ilişkilerine odaklanan daha yetkin ve açıklayıcı analizler sunabilir. Benzer biçimde, çalışmada sadece anket yönetimiyle veri toplanmıştır. Her ne kadar kapsamlı bir veri elde edilmişse de bu bulgular mülakat, odak grup çalışması, ikincil veri (kuruluş raporları, basın açıklamaları) gibi farklı yöntemlerle desteklenmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmalar için başka bir önemli fırsat, incelenen kuruluşların özelliklerini bu kuruluşların varlık sebebi olan çevresel çıktılarla ilişkilendirmek; bir başka deyişle, başarılarını şekillendiren temel unsurları ve dinamikleri saptamak olacaktır.

SONUÇ

Çalışmamız Ege Bölgesi'ndeki illere ek olarak Balıkesir ve Çanakkale'deki toplam 150 çevreci kuruluşun çok boyutlu profilini çıkarmıştır. Bu kuruluşların kurumsal ve finansal özellikleri, çalışanları, çevresel öncelikleri, amaçları, faaliyetleri ve diğer kuruluşlarla ilişkileri detaylı şekilde incelenmiştir. Bu inceleme, 131 yerel kuruluş yanında ulusal ölçekteki dört farklı çevreci kuruluşun Ege Bölgesi'ndeki toplam 19 şubesinden de veri toplanarak karşılaştırmalı biçimde gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler tanımlayıcı istatistikler kullanılarak (frekanslar, ortalama, dağılım vb.) incelenmiştir.

İleride yapılacak çalışmalarda makalemizde yaptığımız analizler tüm Türkiye'den çevreci kuruluşları kapsayacak şekilde genişletilebilir ve hatta başka ülkeleri de kapsayarak karşılaştırmalı analizler de sunulabilir.

Bulgularımıza göre Ege Bölgesi'ndeki çevreci kuruluşların sayısı özellikle 2000'li yıllardan sonra artmıştır. Kuruluşlar, özellikle kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır. Bölgedeki çevreci kuruluşlar hem çevreci ideolojileri hem de üstünde çalıştıkları çevresel konular açısından önemli bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik kuruluşların kimliklerine de yansımıştır. Tüm bu çeşitliliğe rağmen hem örgütsel amaçlar hem de kullanılan mücadele taktikleri sistemsal bir müdahalede bulunmak yerine, bireyleri ve toplumu bilinçlendirmeye ve sistemi iyileştirmeye odaklanan bir nitelik taşımaktadır.

Bölgede kurumsallaşmış büyük sivil toplum kuruluşlarından ziyade ufak, yerelde örgütlenmiş, finansal kaynağı, ofisi ve çalışanı olmayan veya çok az olan kuruluşların sayısı fazladır. Birçok çevreci kuruluş mekânı olmadığı için çevre mücadelesini evden yürütmektedir. Kuruluşlar, bölgedeki çevresel bozulmaları kritik seviyede görseler de genellikle araştırma yapıp yeni bilgi yaratmak ve çevre kanun ve kurallarının yapılmasına katılmaktan ziyade çevreci kamuoyu oluşturmayı ve olan bilgileri yaymayı amaçlamaktadır. Bu da bölgede ve Türkiye genelindeki çevresel mücadele etkinliğinin ve katılımcı demokrasinin zayıflığına işaret etmektedir.

Bölgedeki çevreci kuruluşlar, ilişki kurma yetilerini en önemli becerileri olarak görmektedirler. Uygulamada ise bu yetkinlik algısı söz konusu kuruluşlar için tam olarak kullanılamayan bir potansiyeli temsil etmektedir. Diğer kuruluşlarla ilişkileri açısından değerlendirdiğimizde ise bu kuruluşların diğer yerel ve ulusal çevreci kuruluşlar, yerel yönetimler, yerel halk ve üreticilerle bağlantıları genel olarak orta düzeyde iken devlet kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve uluslararası kurumlarla olan ilişkiler ya zayıf ya da son derece değişkendir. Öte yandan daha olumlu görünen yerel ağların etkinliği de hayli tartışmalıdır. Buna sebep olarak bölgedeki dayanışma kültürünün zayıflığı, iletişim eksikliği ve kuruluşların farklı kimlik, tutum ve görüşleri gösterilebilir. Bu sorunların sebepleri ve nasıl aşılabilecekleri ülkemizde ve Ege Bölgesi'nde çevreciliğin kuvvetlenmesi için üstünde acilen çalışılması gereken önemli konulardır.

ENVIRONMENTAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE AEGEAN REGION: ORGANIZATIONAL FEATURES AND RELATIONS

1. INTRODUCTION

Rapid industrialization, unplanned urbanization and deepening neoliberalism are increasingly accelerating environmental damage. In such a context, environmentalist non-governmental organizations (NGOs) and groups of various sizes and forms have been established. In today's globalized world, where the role of the state is diminishing and the activities of the corporations are rapidly increasing their dominance over the political decisions and social relations, environmental expectations from these institutions are considerable for the preservation of ecological balance. The purpose of the article is to examine the multidimensional profile of all environmental groups based in the Aegean Region of Turkey. It analyzes their characteristics, participants, objectives, strategies, activities, and relationships with other organizations. The study covers both environmental movements and professional civil society organizations working on the environment in the region. In addition to the environmental groups in the 8 cities of the Aegean Region, the study also incorporates environmental groups in Çanakkale and Balıkesir.

2. METHODOLOGY

The data collection process took place between August 2020 and December 2020 through an online survey using a Likert scale. The survey comprised 39 questions. Out of 304 environmental groups to whom the survey was sent, 150 provided answers. 131 of these groups only work in the region, with the remainder being regional branches of environmental groups also operating in the rest of the country. This is the largest sample of quantitative data of this type in the Aegean Region to date. For this reason, it aims to make an important contribution to the literature.

3. RESULTS

According to our findings, the number of environmental groups in the Aegean Region has started to increase, particularly since the 2000s. These groups are especially concentrated on the coastline. In the region, the number of small, locally organized groups with no or few financial resources and workers is high compared to the number of large, institutionalized, professional environmental NGOs. Most of the groups have insufficient technological infrastructure and office space. Their supporters are generally middle- and high-income people. The number of women and university graduate participants is slightly above the average, the number of young participants is around the average while the number of supporters living in rural areas is slightly below the average. In terms of areas of interest, these environmental groups mostly work on issues such as “ecological living,” “protection of forests,” “protection of soils and prevention of soil pollution,” and “global warming.” It is striking that in spite of the

level of high noise pollution in certain areas of the region, the number of environmental groups problematizing this issue remains rather low. In terms of activities and tools, they mostly “meet with other environmental groups,” “meet with local government,” and “organize environmental education events” for protecting the environment. In other words, “organizing meetings” and “spreading and teaching environmental awareness” are the tools that they commonly engage with. On the other hand, they least frequently boycott products or organizations, or participate in environmental decision-making and preparation of draft laws. It is noteworthy that although environmental groups in the region see environmental degradation to be at critically high levels, their aim is mostly to disseminate environmental awareness and information rather than participate in environmental decision-making. This points to the weakness of environmental democracy in the Aegean Region and in Turkey at large.

Finally, environmental groups in the region see their ability to develop networks as their most important skill. These organizations define their relationships with local producer unions to be “good,” and with the local governments generally “good but varying” – although they tend to be better than those with other state institutions. They describe their relations with the state to be “average”, and with the private sector to be “weak”. Their relationships with other environmental groups in the region and the rest of Turkey are not defined as particularly strong. The reasons behind this emanate from a dearth of regional solidarity, lack of communication between the groups, and varying attitudes and opinions of the leaders of the groups.

4. DISCUSSION

When the results of our study are evaluated collectively, firstly, the environmental organizations examined show a significant diversity in terms of both their general approach to the environmental problems and the topics they focus on. Despite this variety in their approach and topics, their most employed tactics are similar in that they generally prefer to raise environmental awareness and spread information rather than using anti-systemic and contentious methods. Lastly, in the region, the number of small, locally organized organizations with no or very few financial resources, offices and employees is higher rather than institutionalized and large environmental groups.

CONCLUSION

In conclusion, this article studied the multidimensional profile of all environmental groups (including environmental movements and environmental non-governmental organizations) in the Aegean Region of Turkey. It examined their characteristics, participants, objectives, strategies, activities, and relationships with other organizations though survey methodology. It found that the number of environmental groups in this region increased since 2000s. They are mostly concentrated on the coastline.

In the region, the number of small, locally organized groups with no or few financial resources and workers is high in comparison to the number of large, institutionalized,

professional environmental groups. Most of these groups do not have any office space or sufficient technological infrastructure. Their supporters are generally middle- and high-income people. Their relations with other actors, such as the state, private sector and local governments vary, while their relations with other environmental groups in the region and the rest of Turkey are not defined as particularly strong. Most interestingly, the aim of most groups is mostly to disseminate environmental awareness and information rather than participate in environmental decision-making, pointing to the weakness of environmental democracy in the region and in Turkey at large.

KAYNAKÇA

- Adem, Çiğdem, (2005). "Non-State Actors and Environmentalism," *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?* (ed.) Fikret Adaman ve Murat Arsel (Aldershot: Ashgate), 71-86.
- Altan-Olcay, Özlem ve Ahmet İçduygu, (2012). "Mapping Civil Society in the Middle East: The Cases of Egypt, Lebanon and Turkey," *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39, 2, 157-179.
- Andonova, Liliana B. ve Ioana Tuta, (2014). "Transnational Networks and Paths to EU Environmental Compliance: Evidence from New Member States," *Journal of Common Market Studies*, 52, 4, 775-793.
- Andrews, Kenneth T. ve Neal Caren, (2010). "Making the News: Movement Organizations, Media Attention, and the Public Agenda," *American Sociological Review*, 75, 6, 841-866.
- Andrews, Kenneth T. ve Bob Edwards, (2005). "The Organizational Structure of Local Environmentalism," *Mobilization: An International Journal*, 10, 2, 213-234.
- Atauz, Akın, (1994). Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı. *Birikim*, 57-58, Ocak/Şubat.
- Aygün, Banu ve Bilge Kağan Şakacı, (2007). Türkiye'de Çevre Konusunda Doğrudan Odaklı Çevreci Sivil Toplum Hareketleri ve Çevresel Yaklaşımları. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies). Kongre Bildirisi. 1, 139-162.
- Backstrand, Karin, (2006). "Democratizing Global Environmental Governance? Stakeholder Democracy after the World Summit on Sustainable Development," *European Journal of International Relations*, 12, 4, 467-498.
- Baykan, Barış Gencer, (2013). "Environmentalists in Turkey - Who are They?" Perspectives, Heinrich Böll Stiftung - Turkey Representation, 4.13, 8-11.
- Bernauer Thomas ve Carola Betzold, (2012). "Civil Society in Global Environmental Governance," *The Journal of Environment and Development*, 21, 1, 61-66.
- Carmin, JoAnn, (2010). "NGO Capacity and Environmental Governance in Central and Eastern Europe," *Acta Politica*, 45, 183-202.
- Cenker-Özek, Cerem I., (2018). "1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası bir Karşılaştırma," *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Dergisi*, Özel Sayı, 44-77.
- CIVICUS, (2010). CIVICUS Civil Society Index Analytical Report for Turkey, (Istanbul: TUSEV).
- Çarkoğlu, Ali ve Cerem I. Cenker, (2011). "On the Relationship between Democratic Institutionalization and Civil Society Involvement: New Evidence from Turkey," *Democratization*, 18, 3, 751-773.

- Çoban, Aykut, (2020). Çevre Politikası, (Ankara: İmge Yayınevi).
- Dalton, Russell J., Recchia, Steve ve Rohrschneider, Robert, (2003). "The Environmental Movement and the Modes of Political Action," *Comparative Political Studies*, 36, 7, 743-771.
- DERBİS (2021). T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Resmi Web-sitesi. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> Alıntı yapılan tarih: 04.02.2021.
- Diani, Mario ve Elisa Rambaldo, (2007). "Still the Time of Environmental Movements? A Local Perspective," *Environmental Politics*, 16, 5, 765-784.
- Diani, Mario ve Doug McAdam, (2003). *Social Movements and Networks*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Diani, Mario ve Paolo R. Donati, (1999). "Organizational Change in Western European Environmental Groups: A Framework for Analysis," *Environmental Politics*, 8, 1, 13-34.
- Duru, Bülent, (1995). Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları. Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: Ankara Üniversitesi).
- Ehrke, M. Anna, (2010). *An Ever Cleaner Union? The Impact of European Environmental Measures in Poland and Ukraine*, (Wiesbaden: Springer VS).
- Eryılmaz, Çağrı, (2018). "Türkiye'de Çevreci Örgütlerin Dönüşümü: Merkezi Profesyonel Lobici Örgütler ve Yerelde Gönüllü Protestocular," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73, 1, 49-76.
- Gönenç, Defne, (2019). "Türkiye'de Sivil Toplum ve Çevre Politikası," *Mimarlık*, 409, 33-36.
- IRP, International Resource Panel of UNEP, (2019). Global Resources Outlook, (Nairobi). <https://www.resourcepanel.org/reports/global-resources-outlook> Alıntı yapılan tarih: 02.02.2021.
- İnal, Onur ve Ethemcan Turhan, (2019). *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, (London: Routledge).
- İşeri, Emre, Defne Günay, Alper Almaz, (2018). "Contending Narratives on the Sustainability of the Nuclear Energy in Turkey," *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36, 1, 160-177.
- Kadirbeyoğlu, Zeynep, Fikret Adaman, Begüm Özkaynak ve Hande Paker, (2017). "The Effectiveness of Environmental Civil Society Organizations: An Integrated Analysis of Organizational Characteristics and Contextual Factors," *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28, 1717-1741.
- Kılınç, İlknur, (2018). "Kurumsal İtibar Açısından Sosyal Sorumluluk Uygulamaları: Türkiye'deki Çevreci Sivil Toplum Örgütleri Üzerine bir Araştırma," *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, Güz, 229-261.
- Konefal, Jason, (2012). "Environmental Movements, Market-Based Approaches and Neoliberalization: A Case-Study of the Sustainable Seafood Movement," *Organization & Environment*, 26, 3, 336-352.
- Martinez-Alier, Joan, Leah Temper, Daniela Del Bene ve Arnim Scheidel, (2016). "Is There a Global Environmental Justice Movement?" *The Journal of Peasant Studies*, 43, 3, 731-755.
- Nohl, Arnd- Michael, (1994). "Türkiye'de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı," *Birikim*, 57-58, Ocak/Şubat.
- Özen, Hayriye, (2018). "Yerellik-Popülerlik Ekseninde Türkiye'de Çevre Mücadeleleri," *Alternatif Politika*, 10, 2, 181-209.
- Özen, Hayriye ve Şükrü Özen, (2010). "Kamu Siyasaları ve Toplumsal Hareketler: Türkiye'de

- Protesto Hareketlerinin Madencilik Piyasasına Etkileri,” *Amme İdaresi Dergisi*, 43, 2, 33-64.
- Özkaynak, Begüm, Beatriz Rodrigues-Labajos ve Burçay Erus, (2021). “Understanding Activist Perceptions of Environmental Justice Success in Mining Resistance Movements,” *The Extractive Industries and Society*, online first. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214790X20303257> Alıntı yapılan tarih: 09.02.2021.
- Paker, Hande, (2012). “Çevre Rejimleri ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz’de Sürdürülebilirlik,” *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20, 1, 151-175.
- Paker, Hande, Fikret Adaman, Zeynep Kadirbeyoğlu ve Begüm Özkaynak, (2013). “Environmental Organizations in Turkey: Engaging the State and Capital,” *Environmental Politics*, 22, 5, 760-778.
- Rootes, Christopher, (1999). “Environmental Movements: From the Local to the Global,” *Environmental Politics*, 8, 1, 1-12.
- Saunders, Clare, (2013). *Environmental Networks and Social Movement Theory*, (London: Bloomsbury Academic).
- Şahin, Ümit, (2007). “Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi,” *Sivil Toplum Dergisi*, 5, 20, 77-89.
- Turhan, Ethemcan, Begüm Özkaynak ve Cem İskender Aydın, (2019). “Coal, Ash and Other Tales: The Making and Remaking of the Anti-Coal Movement in Aliğa, Turkey,” *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, (ed) Onur İnal ve Ethemcan Turhan (London: Routledge), 166-186.
- Zchout, Shira Leon ve Alon Tal, (2017). “Conflict Versus Consensus Strategic Orientations Among Environmental NGOs: An Empirical Evaluation,” *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28, 1110-1134.
- Zihnioglu, Özge, (2019). “European Union Civil Society Support and the Depoliticisation of Turkish Civil Society,” *Third World Quarterly*, 40, 3, 503-520.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Özge CAN Defne GÖNENÇ
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Özge CAN Defne GÖNENÇ